

GLOBALIZACE U KONCE S DECHEM

VÝZVY A PŘÍLEŽITOSTI
PRO ČESKO, EVROPU A SVĚT

Mojmír Hampl

 GRADA

GLOBALIZACE U KONCE S DECHEM

VÝZVY A PŘÍLEŽITOSTI
PRO ČESKO, EVROPU A SVĚT

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**. Automatizovaná analýza textů nebo dat ve smyslu čl. 4 směrnice 2019/790/EU a použití této knihy k trénování AI jsou **bez souhlasu nositele práv zakázány**.

Mojmír Hampl

Globalizace u konce s dechem

Výzvy a příležitosti pro Česko, Evropu a svět

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 234 264 401
www.grada.cz
jako svou 9946. publikaci

Odpovědná redaktorka Mgr. Marie Zelinová
Grafická úprava a sazba Jan Šístek
Návrh a zpracování obálky Vojtěch Wagner
Počet stran 112
První vydání, Praha 2025
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod a.s.

© Grada Publishing, a.s., 2025

Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.

ISBN 978-80-271-7832-2 (ePub)
ISBN 978-80-271-7831-5 (pdf)
ISBN 978-80-271-5632-0 (print)

Obsah

O autorovi	9
-------------------------	----------

Prolog	11
---------------------	-----------

Část I Globální Amerika a svět	15
--	-----------

1. Co přijde po časech globalizace?	17
---	-----------

Nechceme být stejní!	18
----------------------------	----

Jak dál, Západe?	21
------------------------	----

2. Kdy bude ekonomie opět dějnotvornou vědou?	23
--	-----------

Od globalizace plnou parou k etatismu	25
---	----

Kde jsou teď všichni ekonomové?	26
---------------------------------------	----

3. Jak Trump boural Obamovo dědictví	29
--	-----------

Ovládat a řídit	31
-----------------------	----

Začátek procitání	33
-------------------------	----

4. Spojené státy jako zhrzená a zrazená velmoc?	35
---	-----------

My jsme to ale vážně mysleli dobře!	36
---	----

Soft power, hard power a jeden světový čteník	38
---	----

Když chybí konkurence	40
-----------------------------	----

Část II Česko v globální <i>EUROPĚ</i>	43
--	-----------

5. Naše hezká česká debata o EU	45
---	-----------

6. Euromilci 2.0	51
----------------------------------	-----------

Euro a krizová poučení	52
------------------------------	----

Euromilci a hasiči	54
--------------------------	----

7. Bulhaři dali tvrdou ránu stoupencům eura v Česku	57
8. Přijmout, či nepřijmout euro? Toť otázka	61
Každá země má svůj příběh	61
Od pevného kurzu... k jakémukoli jinému	63
Lekce z měnového vývoje	66
9. Jak jedna pandemie proměnila přístup druhdy konzervativní země k vlastním veřejným financím	69
Trochu jiné Česko	70
Nová postcovidová realita	72

Část III Dilemata a výzvy postglobální Evropské unie 77

10. Inflace a nezodpovědné vlády – spojené nádoby	79
Když pravidla nefungují	80
Dlouhé období jako součet krátkých	81
Zbraně, nebo máslo? Obojí	82
11. Staré víno v nových lahvích	85
Čím složitější pravidla, tím méně dodržování	86
Jak dál?	88
12. Proč se to zase pokazilo?	91
13. Zabavit, či nezabavit? Toť otázka	95
14. Bude to Dra(g)hý	101
Unie v rozbouřených časech	102
Zadavatel a odvážné nápady	103
Bída posla a zhotovitele	106

Literatura 111

**PODĚKOVÁNÍ: ZA TECHNICKOU A DATOVOU POMOC PŘI ZPRACOVÁNÍ
TEXTU VDĚČÍM ONDŘEJI ŠÍMOVI. ZA MNOHÉ INSPIRATIVNÍ DISKUSE
PŘI TVORBĚ JEDNOTLIVÝCH KAPITOL DĚKUJI DANU BÁRTOVI.**

O autorovi

Mojmír Hampl (1975) je český ekonom, bankéř a publicista, který vystudoval obor Národní hospodářství na Vysoké škole ekonomické v Praze, kde získal i doktorát. Jako Chevening Scholar absolvoval postgraduální studium ekonomie na University of Surrey ve Velké Británii. V roce 1998 nastoupil do České národní banky (ČNB) jako analytik. Následně působil jako ekonom v České spořitelně a později jako člen představenstva České konsolidační agentury. V roce 2006 se do ČNB vrátil a byl jmenován do její bankovní rady. Mezi lety 2008 a 2018 zastával funkci viceguvernéra ČNB a byl doposud nejdéle sloužící osobou na tomto postu v jejích novodobých dějinách. Po skončení mandátu v ČNB působil jako ředitel pro finanční služby ve společnosti KPMG. V roce 2021 byl Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR zvolen členem, v červenci 2022 pak předsedou Národní rozpočtové rady. Publikoval řadu odborných a populárních článků a dvě knihy. Dlouhodobě spolupracoval s London School of Economics ve Velké Británii a řadou domácích akademických institucí.

Prolog

Když toto své slavné dílo v roce 1992 publikoval, nejspíš nepočítal ani s jedním. Nemohl počítat. Ani s tím, že bude v prvních letech po jeho vydání nejprve celosvětově obdivován a adorován jako apoštol nové doby, jako prorok, který správně rozpoznal, že po vítězství Spojených států amerických a západního světa jako celku ve studené válce dojde k dominanci západních pravidel hry: tedy ke zřetelné tendenci celého zbytku světa přijímat za své principy *demokracie, otevřené společnosti a tržního hospodářství*. A že tato náklonnost světa ke svobodě bude dle této predikce tak silná, že bude nevratná. To byl jím avizovaný *konec dějin*. Dle něj stav světa, kdy již takřkajíc víme, která sada pravidel je zřetelně lepší, kvalitnější, a tudíž jaksi nadřazená pravidlům jiným, a kdy se tedy lze rozumně domnívat, že právě tento balíček pravidel bude odteď planetárně dominovat. A bude se šířit dál a dál, rozlévat se jako voda všude tam, kde mu nebude postavena opravdu silná hráz.

Ale nemohl dost dobře počítat ani s tím, že za dalších několik let bude naopak kritizován, opovrhován a někdy i karikován za to, že jeho předzvěst nevyšla a že dějiny se zas a znovu restartují neřízeně, bez ohledu na to, co píše intelektuálové a kážou politici. Že západní svět a jeho pravidla nedobyla svět imperiálním způsobem, jak on předvídal, a už vůbec ne nevratně.

Kdo? Inu, světoznámý politolog, filozof a myslitel Francis Fukuyama, který svým shora avizovaným zásadním dílem *The End of History and the Last Man*¹ vlastně v intelektuálním smyslu slova sepsal předeheru ke třiceti letům globalizace. Ke třem dekádam po pádu železné opony, které poma-

¹ V češtině vyšlo jako *Konec dějin a poslední člověk* v roce 2002 v nakladatelství Rybka Publishers, dále v této knize ovšem odkazujeme na anglický originál z roku 1992.

lu, ale jistě končí. Ke *zlatým létům*, která byla charakterizována otevíráním světových trhů, sílící globální výměnou zboží a služeb, volným prouděním kapitálu a také svobodnějším pohybem lidí a myšlenek. Doslova miliardy obyvatel zažily bohatnutí a růst životní úrovně, jaké zřejmě nemají srovnání v zaznamenaných dějinách světa. Česká republika je jednou ze zemí, které na této vlně netušeně rychle se šířící dělby práce postavily svůj model rostoucí prosperity po sametové revoluci roku 1989.

A tak jako byl sarajevský atentát na Františka Ferdinanda d'Este, arcivévodu a následníka rakousko-uherského trůnu, v roce 1914 předzvěstí války a konce tehdejší abnormální prosperity Evropy, byl Fukuyamův spis *ouverture* k časům, na které možná budeme ještě s nostalgií vzpomínat jako na jedny z nejlepších v popsané historii planety i naší země.

Sám Fukuyama vícekrát vysvětloval, že jak první, zbožšťující fáze přijetí jeho díla, tak i ta druhá, karikující, byly v součtu jen nepřesnými a značně zploštělými interpretacemi jeho hlubších myšlenek. V tom mu jistě přitakají ti, kteří jeho sofistikovaný a v mnohém přelomový text skutečně četli a nespolehli se jen na převyprávění z druhé ruky. Debatu o rozdílu mezi obsahem díla a jeho výkladem s ním koneckonců v Praze před několika lety vedl i autor tohoto textu a v mnohém mu dal za pravdu.

Na druhou stranu si i on jako mimořádně bystrý a sečtělý myslitel byl a je dobře vědom toho, že žádný tvůrce nemá nikdy v ruce dokonale a napořád interpretaci svých myšlenek. Dílo – vypuštěno do světa – má svůj vlastní život a své vlastní osudy, které i autora často překvapují. A když v nějakém díle velká část diváků či čtenářů něco vidí či cítí anebo si do něj cosi promítá, je to prostě vlastnost toho díla samotného, bez ohledu na původní úmysl jeho autora.

Přesně z toho důvodu je také jeho kniha, k níž se ještě vrátíme, dobrým odrazovým můstkem pro tento soubor textů o globalizaci. Prostě se pro tyto účely všestranně hodí. Obsahem, dosahem i okamžikem vzniku. Snad by to sám Fukuyama nebral jako nepatřičné zneužití obsahu své knihy.

Jednotící linií tohoto sborníku textů, které v různě upravených podobách vycházely v posledních letech buď v *Týdeníku Echo*, nebo ve výrazně pozměněné podobě v lichtenštejnském think-tanku GIS, je právě *osud globalizace*. Obě tyto publikační platformy se totiž globálním ekonomickým a politickým otázkám věnují systematicky, detailně, s nadhledem a také s vervou, která je o to cennější, že vychází od platforem domestikovaných nikoli ve velkých, ale v menších zemích světa. Ale díky tomu, že autoři na zmíněných

Autor textu (vpravo) v diskusi s F. Fukuyamou (vlevo) v Praze v roce 2021

Zdroj: archiv autora

místech, ať už v Praze, ve Vaduzu, nebo v Schaanu, jsou si významu, síly a důsledků globalizace pro svět i pro jejich lokální prostředí dobře vědomi, je zapálení pro toto téma o to autentičtější.

Proud textu je organizován tak, že začíná částí zaměřenou na klíčovou globální roli Spojených států amerických v posledních třech dekáдах vývoje světa, věnuje se tedy otázkám spíše celosvětovým, týkajícím se největších planetárních ekonomických a politických bloků. Následuje prostřední, druhá část, kde jsou sumarizovány úvahy o integraci české ekonomiky do ekonomiky evropské, tedy do bloku, který hrál a hraje v globalizaci světa též nezastupitelnou roli. Speciální pozornost je pak věnována integraci měnové, která však nepochybně není – jak vrcholná éra globalizace ukazuje – ničím zásadním pro globalizační procesy samotné. Závěrečná část se pak soustřeďuje na roli celé Evropské unie ve světě, na sadu jejích klíčových makroekonomických problémů a též na otázku, jak by měl projekt integrace čelit výzvám vyplývajícím z faktu, že nejlepší doba globální spolupráce je nejspíše věcí minulosti a svět se bude postupně buď pomalu, nebo i rychle

uzavírat do bloků, mezi nimiž bude častěji panovat spíše řevnivost, strategické soupeření a přetlačování než dosavadní pragmatická obchodní výměna, či dokonce otevřenost a spolupráce. Každá část je zakončena stručným bodovým sumářem hlavních závěrů.

Protože je sborník psán z pozice obyvatele starého kontinentu, je sumář poslední, tedy „evropské“ části textu též závěrem a vyústěním celé knihy.

Autor celého textu se ani v nejmenším netají tím, že éru globální a globalizační po zhroucení komunistického bloku považuje za mimořádně cennou, pozitivní a zároveň velmi nesamozřejmou část dějin lidstva. I proto je z knihy cítit jistá nostalgické po časech, které po malých, často neznatelných krůčcích odcházejí a nejspíš se hned tak nevrátí. O to horší, že žádná srovnatelně sympatická alternativa mizejících vrcholných časů globalizace není na stole, a o to smutnější, že hledání alternativ a nových světů ještě nezačalo být ani součástí hlavního proudu politického myšlení, minimálně v Evropě.

Odpovědím ale musí předcházet otázky. Tento útlý sborník tedy budiž sadou vstupních otázek do diskuse o světě, Evropě a Česku v okamžiku, kdy zvoní budík a my se probouzíme v časech postglobálních.

Globální Amerika a svět

1. Co přijde po časech globalizace?

Tři dekády světové otevřenosti nahrazuje doba množících se tendencí k uzavřenosti

Ty vůbec nejlepší věci často zažíváme, aniž bychom si to uvědomovali. Je celkem pravděpodobné, že právě s tímto pocitem se budeme za několik let dívat na tři mimořádné dekády vývoje vyspělého světa od pádu železné opony do nástupu pandemie covidu-19.

Prožili jsme skutečně zlaté časy globalizace, rozvoje mezinárodního obchodu, otevírání hranic a bourání závor, volného pohybu lidí i kapitálu, celosvětové dělby práce a vtahování další a další pracovní síly do procesu tvorby celosvětového bohatství. Značky, firmy, produkty, konzumní zvyklosti, touhy i naděje se staly globálními. Silně lokální a nesdílené však zůstalo kulturní a politické podloží toho všeho, k čemuž se ještě vrátíme.

Historik by asi dodal, že stejné pocity mohli mít obyvatelé západní Evropy či Severní Ameriky i na přelomu 19. a 20. století. Ale míra provázanosti celého světa zdaleka nebyla tak hluboká a rozhodně se netýkala tak významné části celosvětové populace jako ta po pádu komunistického bloku. A oba ničující válečné konflikty 20. století – vždy s epicentrem v Evropě – tuto

slavnou éru *Belle Époque*² nejprve dočasně a pak nadobro ukončily dřív, než ji mohla pocítit skutečně kritická masa globálního obyvatelstva.

To až s postupným zapojováním menších ekonomických tygrů východní Asie, ale zejména se silným otevřením Číny a většiny zemí bývalého socialistického bloku a jejich včleněním do celoplanetárního trhu a postupným otvíráním států dalších, ať už v Asii, Africe, nebo Jižní Americe, vznikly *skutečně globální výrobní, organizační, prodejní a logistické řetězce*, které fungovaly tak hladce, že je nikdo ani nevnímal. Tím, že vznikaly postupně, po malých krůčcích, nebyla otázka jejich utváření často ani předmětem politického zápasu a hlasování, spontánně probíhala tak, jak to neviditelná ruka trhu umožňovala a spolehlivě a bez hluku zařídila.

Zejména v Evropě jsme si doslova vychutnávali tři příznivé větry vanoucí současně:

- a) giganticky velké a globalizující se asijské a další nové trhy,
- b) levné energie dominantně z Ruska,
- c) robustní a pro Evropu relativně levný bezpečnostní deštník zajištěný Spojenými státy americkými.

Všechny tři faktory vytvářely tak dokonalé podhoubí pro bohatnutí, jaké starý kontinent dlouho nezažil. Euforie z pádů zdí a bariér a nového „světa spolupráce“ či větší integrace byla nadto dlouho spontánní a zcela autenticky většinově přijímaná, nikoli vnucená. O to snáz se svět otevřenosti rozléval dál a zatékal hlouběji pod povrch evropské a světové ekonomiky.

Nechceme být stejní!

Nicméně jsme v onom nadšení zapomněli na starou pravdu, že bohatnutím a vzájemnou závislostí se svět nestává nutně bezpečnějším a odolnějším. Naopak může být křehčí a zranitelnější. Zejména sázka na pozápadnění

² *Belle Époque* (francouzsky zhruba „krásné časy“ či „krásná epocha“) je označení té části dějin Evropy na konci 19. a na začátku 20. století, kdy docházelo k masivnímu rozvoji vědy, techniky, průmyslu, umění a mezinárodního obchodu a kdy také vznikaly silné nadnárodní korporace, produkty a služby. Toto všeobecné bohatnutí nastávalo v éře mírového soužití hlavních velmocí.

Číny či Ruska prostě nevyšla. Jakkoli se o to jistě upřímně a s chybami i přelapsy globální hegemon v podobě Spojených států amerických snažil. Ne že by výsledky jeho snažení nebyly v minulosti impresivní. Dnešní Japonsko, Jižní Korea i propojená Evropa jsou úspěšným výsledkem poválečné snahy Ameriky o otevřenější, svobodnější a i pro ni méně nebezpečný a násilný svět. Již zmíněný Francis Fukuyama (1992) se dokonce optimisticky domníval, že vítězstvím ve studené válce takto Amerika zvítězila jaksi „dějinně“, jednou provždy a zcela nezvratně, protože bylo dle něj prokázáno, že systém otevřené a pluralitní demokracie a volného trhu je přes své nedostatky systémem, který v dlouhém období nemá konkurenta sobě rovného a bude, jak již bylo naznačeno, spontánně dominovat celému světu.

V případě „země nových trhů“ (Číny) a „země levných zdrojů“ (Ruska), tedy dvou klíčových bývalých komunistických velmocí, se však stalo cosi jiného. Jejich obyvatelé sice často chtěli vyšší západní životní standard, zato jejich vládci v žádném případě nechtěli západní standard politický, právní a ústavní, nebo alespoň ne upřímně.

A každé nadechnutí se z ekonomického marasmu minulosti nečinilo z těchto zemí nudné demokracie, ale postupně spíše klasické, svému okolí čím dál tím nebezpečnější autokracie, s vlastními zájmy, vizemi světa a chutí dominovat. Ať už vojensky (když to nejde jinak) jako v případě Ruska, nebo jaksi „celostně“ a totálně jako v případě Číny. Řád globalizace a otevřenosti vytvářel alternativní velmoci, vyzývatele a popírače světového řádu té samé otevřenosti. V případě Číny pak i přímo strategického rivala Ameriky, který ji s pýchou své mnoho tisíce let trvající historie hodlá sesadit z piedestalu, tedy z pozice světové mocnosti číslo jedna, a už se tím nijak netají.

Osudnou negativní roli v tomto strategickém souboji sehrál 44. americký prezident Barack Obama (v úřadu od ledna 2009 do ledna 2017), který se ve své velkorysé naivitě domníval, že tyto aspirace na ovládnutí vrcholu mocenské hory otupí tím, že Číně a dalším zemím podíl na hegemonii sám nabídne. Odtud projekty jako G20 a všechny úvahy o inkluzivním světovém vládnutí, jaderných dohodách s Íránem apod. Ty si samozřejmě bytostní autokraté vždy přeloží jako slabost. Není pak překvapením, že na obamovské blouznění reagoval americký elektorát čili voličstvo přesunem k opačnému extrému, tedy k Donaldu Trumpovi, který naopak deklaroval, že na vrchol kopce nikoho nepustí a bude pozici Ameriky jako „generálního ředitele světa“ hájit všemi prostředky.

Západním pozorovatelům může připadat paradoxní zejména vývoj v Číně, protože žádná jiná země nedokázala vytáhnout tak obrovský počet lidí z chudoby za tak krátký čas jako právě Říše středu. A to jen za použití té nejsilnější a přitom nehmotné západní zbraně: volného trhu, svobody vlastnit a podnikat a otevření ekonomiky světovým investicím, inovacím a konkurenci. Tento nezpochybnitelný fakt brilantně popsal i jeden z nejslavnějších ekonomů všech dob a nositel Nobelovy ceny za ekonomii Ronald Coase (2012), spolu se svým kolegou Ningem Wangem. Je ovšem třeba dodat, že za svůj vzestup vděčí Čína také nefér praktikám směrem k zahraničí a nedodržování zásad Světové obchodní organizace (WTO), které jí bylo velkoryse a trochu naivně tolerováno právě s ohledem na její velikost a víru v její pozápadnění.

Přitom bylo již delší dobu vidět, že Čína představuje jakýsi specifický mix kapitalismu, socialismu, totality a nacionalismu. K těm druhým dvěma *ismům* směřuje silněji po roce 2012. Definitivně přestala být vnímána jako budoucí adept západního světa nejpozději v okamžiku, kdy se jejím neomezeným vládcem stal na dobu neurčitou dnešní prezident Si Ťin-pching. Prezident Si je prvním z novodobých vládců Číny, který nerespektoval dobré pravidlo geniálního reformátora Teng Siao-pchinga, že ani v Číně nikdo nesmí mít neomezenou a nekontrolovatelnou moc po neomezenou dobu. To byla velká lekce z hrůzovlády Mao Ce-tunga.

Pro běžný západní řád je vždy nebezpečné, pokud v jakékoli zemi vládne jediná osoba, která může cokoli. Tím spíše pokud vládne v zemi systémově významné. To je popřením smyslu brzd a protivah, na němž řád pravidel svobodného světa stojí. Pokud navíc uplatňuje program kolektivní „národní hrdosti“, tedy program nacionalistický, a pokračuje v politice „hanizace“, tedy násilného přemísťování většinového obyvatelstva na území obývané menšinami, je katastrofa už dávno v chodu. Osud Tchaj-wanu napoví zbytek příběhu. Stejně jako napoví osud Ukrajiny v případě Ruska a jeho stávacího cara.

Zajímavé je, že obě tyto země přitom nedisponovaly a nedisponují tím, co by nejspíš chtěly nejvíc. Na rozdíl od Ameriky či části Evropy neinspirují. Vyspělý svět až na velké výjimky nekopíruje, neimituje a nevzývá dnešní čínskou či ruskou kulturu, celebrity, sociální a jiná média, hudbu, filmy, formáty pořadů, univerzity, jejich politiku a často neadoptuje ani jejich produkty, značky či způsoby zábavy a trávení volného času. To vše je západní standard, který stále kopírují na Východě, nikoli obráceně. Čína vyrábí zá-

padní produkty a Rusko k jejich výrobě a spotřebě dodávalo Západu energii. Nikoli opačně. A i hlasování nohama, tedy migrace lidí, zejména movitějších či vzdělanějších, probíhá stále směrem západním, ne opačným. I finančně a měnově. K tomuto bodu se v této publikaci ještě vrátíme.

Jak to cynicky shrnul americký ekonom a bývalý ministr financí Larry Summers, když byl dotázán, zda může nějaká měna v dohledné době ohrozit naprosto dominantní světové postavení amerického dolaru: Jak by mohla, když Evropa je muzeum, Japonsko starobinec a Čína vězení? Rusko je v tomto smyslu ekonomicky hluboko pod rozlišovací schopností tohoto brilantního a zároveň arogantního pozorovatele světa. To jen Západ se sebestmrskačstvím, sebeobviňováním a kulturními válkami sám znejistěl ve své roli a přestal si vážit hodnot, které mu stávající vrtkavou a nyní již vratkou dominanci umožnily. A způsobil tak mimoděk nárůst sympatií menší části vlastních obyvatel k totalitním čínsko-ruským alternativám a zesílil nenávist k sobě na straně řady zemí jiných. Ne nadarmo z celosvětových průzkumů, např. Foa, Mollat, Isha, Romero-Vidal, Evans, Klassen (2022), vyplývá, že země, v nichž lidé pozitivně nahlíží na Rusko, téměř bez výjimky pozitivně vnímají i Čínu a opačně. Ale to je jiný příběh.

Jak dál, Západe?

V každém případě nejprve pandemie covidu-19 a pak i ukrajinský konflikt ukázaly alespoň demokratické Evropě meze globalizace. Během pouhých několika let zažily západní populace existenciální otřes z uvědomění si hloubky vzájemné provázanosti a propojenosti světa a velikosti šoků vyplývajících i pro dennodenní život z toho, když globální dělba práce kvůli restrikcím a konfliktům najednou přestane hladce produkčně, logisticky a „just-in-time“ fungovat. A též závislosti na jiných a na rozhodnutích režimů a vládců nepatřících do identického kulturního okruhu. Nestejné politické podloží globalizace v různých zemích najednou způsobilo náhlé tektonické pohyby masivního rozsahu.

Toto procitnutí z bezstarostnosti celosvětové otevřenosti vede k postupnému spontánnímu uzavírání se do sebe. To je zesíleno faktem, že superlevné ruské energie šokově a náhle přestaly být k dispozici a pokračování bezpečnostní ochrany ze strany Spojených států může buď vyžadovat podstatné obětování Číny jako obchodního partnera, nebo obrovské náklady

investované do vlastní obrany. A nejspíše kombinaci obojího. Jako by prostě všechny tři větry přestaly foukat v jednu chvíli. To vyžaduje od Evropy těžká rozhodnutí.

Spuštěné síly deglobalizace nebude snadné udržet v rozumných mezích. Valí se svou silou a svým tempem. Ale naprosto nezbytným úkolem pro Evropu – tedy kontinent, který je sám prošpikován skrz naskrz různými historickými hranicemi – je *nedopustit úplný protipohyb a zničení všeho dobrého, co mezinárodní dělba práce přinesla*. A to ani v těžkých časech, kdy populace v jednotlivých národních státech bude vyžadovat často jednoduchá, nesprávná a drahá řešení globálních problémů na národní úrovni.

Nadějí pro západní svět tedy bude nikoli stavění hranic a bariér mezi sebe, jak naznačuje dosavadní ochránářská politika prezidentů Trumpa a zejména Bidena (viz následující kapitola 2) ve vztahu k vlastnímu průmyslu. Cestou je naopak hlubší a širší transatlantická spolupráce přátel s přáteli, nikoli přátel s nepřáteli. Letitá americká ministryně financí a někdejší centrální bankéřka Janet Yellenová (2022) správně postulovala, že po éře outsourcingu a off-shoringu nás jako západní svět může spasit jen „friend-shoring“, přenos výroby a práce k přátelům. Nikoli konec dělby práce, ale její větší dělba mezi geopoliticky podobnými a blízkými.

Zda toho bude Západ schopen, je velkou otázkou blízké budoucnosti. I z běžného života víme, že hádat se s nejbližším sousedem je často snazší než se s ním domluvit na spolupráci proti společné hrozbě mimo obec či město. Pokud nechce Západ žít postupem času výrazně chudší a dražší životy než ve zlatých časech globalizace, měla by být snaha po dohodě se sousedem prvním imperativem.

2. Kdy bude ekonomie opět dějnotvornou vědou?

V debatě o deglobalizaci ekonomové zatím chybějí – a je to škoda

Až se jednou budou psát velké dějiny globalizace a deglobalizace, klíčové místo v nich bude zaujímat rok 2022. Právě v jeho druhé půli byl ve Spojených státech schválen a prezidentem Joem Bidenem podepsán tzv. *Inflation Reduction Act* (IRA), který pak postupně začal vcházet v život. A teprve se zpožděním si významná část pozorovatelů ekonomického dění uvědomila jeho fundamentální a dlouhodobé důsledky pro celý svět.

V případě IRA se nejedná jen o komicky nepřesný a až ironický název této rozsáhlé legislativy, neboť o snižování inflace v něm ani tolik nejde, to spíše o ochranářství, daňové pobídky, přímou podporu amerického průmyslu a též částečně cenové stropy či dotace. To vše je navíc „přizabaleno“ do hávu boje s klimatickou změnou. IRA je ovšem dějinným milníkem v tom, že na 274 stranách fakticky ukončuje jednu velkou a grandiózní globalizační éru, o níž jsme začali mluvit v předchozí kapitole. Tato globální zlatá éra nenápadně začala reformami zmíněného Teng Siao-pchinga, následujícími po záměrném oteplení vztahů Číny a Spojených států amerických, úspěšně iniciovaném někdejším americkým ministrem zahraničí Henrym Kissingerem. V Číně dostala globalizace masivní impuls zhroutilím komunismu a pádem železné opony v Evropě i ve světě. Zopakujme, že těchto posledních několik brilantních dekád přineslo tak hluboký rozvoj mezinárodní dělby práce, tak masivní bohatnutí velkých částí světové populace a tak velký nárůst mezinárodní obchodní a investiční výměny, že ve zmapovaných dějinách nejspíše nemá srovnání a obdoby.

John Podesta na snímku s Hillary Clintonovou v roce 2011

Zdroj: Chip Somodevilla / Getty Images

Naprostο zásadní je, že po celou tuto dobu byly neúnavným podporovatelem, klíčovým hybatelem a hlavní záštitou globální liberalizace obchodu a toku kapitálu Spojené státy americké. A staly se též základním garantem systému pravidel, který byl organizován skrze WTO, jež nahradila někdejší Všeobecnou dohodu o clech a obchodu (GATT). Právě proto je obrat k ochranářství, uzavřenosti a lokalizaci na straně Spojených států tak zásadní. Stejně jako jsou některé banky systémově významné pro finanční svět, jsou i některé země systémově významné pro globální obchod. Prim mezi nimi hrají právě Spojené státy. A stejně jako je ironií sám název IRA (zkratkou koneckonců připomíná též název Irské republikánské armády), je paradoxem i to, že dnešní postupné uzavírání Ameriky vedou v pozadí titíž lidé, kteří kdysi doslova spoluvytvořili zmíněné vrcholné časy globalizace. Mezi nimi vyniká vystudovaný právník John Podesta. Kdysi vedoucí kanceláře Bílého domu za prezidenta Billa Clintona v zářných 90. letech 20. století a autor řady liberalizačních kroků v obchodě, pak poradce Baracka Obamy a nakonec seniorní poradce prezidenta Joea Bidena, který uváděl celou im-

plementaci IRA do praxe a dohlížel na rozdělování 370–770 miliard dolarů „klimatických investic“, jež má IRA do americké ekonomiky v příštích letech přilít.

Od globalizace plnou parou k etatismu

S jistou nadsázkou se dá říct, že snad jediným široce sdíleným ideálem ekonomů je ideál volného obchodu, postavený na dobře popsáných celospolečenských výhodách směny na konkurenčním trhu. V ekonomii jinak panuje řada intelektuálních sporů týkajících se efektivity či alokační role trhů, významu státu a jeho zásahů nebo hierarchie a vztahu mezi základními výrobními faktory, ale podpora volného mezinárodního obchodu byla vždy silná. Jakkoli „národy“ mezi sebou neobchodují, to firmy, jednotlivci a někdy též vlády.

Ovšem tento ideál se po roce 2019 začal rozpadat před našima očima a zatím se nezdá, že by to vzbuzovalo širokou rebelii či veřejné pobouření ekonomické obce, která tím dostává silný zásah přímo do srdeční komory.

Již od opakovaně zmíněné pandemie koronaviru, která přinesla narušení řady hladce fungujících globálních logistických, produkčních a obchodních mechanismů, začal být všude ve světě cítit existenciální strach z dosažené hloubky globalizace a z jejích důsledků. Pandemie ještě zesílila dřívější geopolitické tenze mezi Amerikou a Čínou. Tlaky na deglobalizaci začaly sílit, zesílilo volání po „národní autonomii“, „strategické nezávislosti“, „upřednostňování národních zájmů“ a „odolnosti/resilienci“ vůči otřesům v zahraničí. Zákon IRA mu však dal mnohem silnější dynamiku a jakousi záštitu, protože se stal institucionalizací a kodifikací všech těchto tendencí. A navíc, když se začne otáčet horolezec, který je na vrcholu a táhl ostatní, jistě se otočí mnozí pod ním. Tím spíše, že i ve zcela polarizované a rozbité americké politice má zmíněný obrat podporu napříč politickým spektrem, jak koneckonců potvrdily i prezidentské volby v roce 2024.

Přitom vše zmíněné neznamena nic jiného a menšího než posílení tendence k růstu moci a velikosti státu, k větším státním zásahům, rozsáhlejšímu veřejnému vlastnictví, onnipotentním regulacím, tedy tendence k socialismu, omezování trhů a rovnostářství. A také k většímu a neudržitelnějšímu zadlužování státu, což je realita ve vyspělém světě velmi patrná, ve Spojených státech obzvlášť. Americký dluh k hrubému domácímu produktu

překonal v roce 2023 hodnotu 120 % a atakuje všechny historické rekordy, zaznamenané typicky za válečných konfliktů. V menším jde tedy o plíživý návrat před rok 1990. A tento návrat jako by neměl silné oponenty.

Děje se postupně všude, jen různě v různých kulisách. V Evropě dochází ke změkčování fiskálních pravidel (viz kapitoly 10 a 11) – najednou začali být na koni ti, kdo říkají, že je třeba omezit striktní pravidla veřejné podpory, chránit národní šampiony, znovu znárodňovat dříve zprivatizované podniky, zvětšovat vlastnickou roli státu všude, od výroby čipů přes zbraně až po léky a development bytů. S tím vším má svět zkušenosti a řada z nich je ještě v živé paměti. Přesto intelektuální odpor té profese, která má či by měla vědět víc, tedy ekonomů, není patrný a nesílí a nesílí. Proč?

Kde jsou teď všichni ekonomové?

Již poněkolkáté v dějinách se ukazuje, že ani správné návody neumíme jako ekonomové v populistických časech dobře komunikovat a prodat. Částečně jde o objektivní věc. Ekonomie je v mnohém neintuitivní. Geniální ekonom a nositel Nobelovy ceny za ekonomii Friedrich August von Hayek správně konstatoval, že specifickou úlohou ekonomie je ukázat lidem, jak málo ve skutečnosti vědí o věcech, o kterých se domnívají, že je mohou řídit a plánovat. To jde ovšem proti intuici a zdravému rozumu řady lidí, kteří nechápou sílu spontánního řádu. Věřící, že dobro či zlo má vždy podobu konkrétního člověka, lídra, politika, který buď vše rozhoduje špatně, nebo vše dobře, a za vše odpovídá. To je přirozený pohled na svět, ztělesněný jak v pohádkách pro děti, tak ve filmech o Jamesi Bondovi, tedy v pohádkách pro dospělé.

Lidé často chtějí hodného šéfa či pána spíše než pána omezeného pravidly. Je těžké tuto přirozenou představu moudrých a špatných vládců porážet ideou spontánního řádu. Tedy jednou z nejsilnějších ekonomických myšlenek vůbec, která je postavena na premise, že někdy stačí jen rozumná pravidla a jejich vymáhání si svobodná společnost dobře a dostatečně s pomocí trhu, konkurence a cenových signálů zorganizuje sama. A to proto, že nikdo nemá dost informací, aby ji mohl efektivně řídit direktivně z jednoho centra, což je opět mimořádně cenný a stále platný poznatek Hayeka (1945). Blahobyt je pak *výsledkem lidského jednání, nikoli lidského záměru*, jak popisuje, rozebírá a shrnuje též autor (Hayek, 1993).

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy ***Globalizace u konce s dechem***.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.